

Velikonoční oslavy u norských Sámů

text VENDULA V. HINGAROVÁ, foto VOJTĚCH VLK

Dnešní Sámové, nazývaní dříve Laponci, žijí na pomezí severní hranice Norska, Finska a Švédska. Hlavní lákadlem do Sápmi, jak Sámové s láskou nazývají své končiny napříč Skandinávií, je vyhlášený velikonoční festival v Kautokeinu. Toto malé třítisícové sámské městečko se nachází v Norsku, kde žije kolem 40 tisíc Sámů. Během roku jinak ospalé Kautokeino se o Velikonocích stává cílem pro návštěvníky ze severu i ze zahraničí. I když někteří antropologové a lingvisté předvídají, že v tomto století zanikne až 90 procent jazyků a kultur světa, v sámském Kautokeinu se zatím ukazuje, že pro Sámy to neplatí.

Kdo se odváží daleko za polární kruh na 71. stupeň severní šířky a nezalekne se mrazivého počasí, které podle místních drží rekord minus 52 stupňů, čekají ho úžasné arktické zážitky ve společnosti jediných evropských domorodců. Zvládla jsem to s manželem i devatenáctiměsíční dcerkou.

Měli jsme na počasí štěstí. Teplota klesla v noci „jen“ na minus 30 a přes den bylo na sluníčku „pouhých“ 16 stupňů pod nulou.

Na programu velikonočního festivalu je hlavně sámská kultura, ale nechybí ani sportovní zážitky pro malé i velké, profiky i nezalce. Vedle proslaveného filmového a hudebního festivalu se tu koná i mistrovství světa v jízdě se sobím spřežením a Severský závod jízdy na skútrech. Návštěvníci si mohou svou zručnost vyzkoušet i v soutěži v hodů lasem. Na zamrzlé řece se mohou prohánět na sněžném skútru nebo si vyvrtat díru v ledu a soutěžit o největší rybářský úlovek. Ohrát se můžete v sámském týpí, tzv. lavvu, ve kterém Sámové dodnes přespávají během stěhování sobího stáda k pastvinám. V lavvu nabízejí domácí sobí polévku a vafle s borůvkovou marmeládou. Připravte se, že všichni kolem vás budou oblečení v pestrých sámských krojích a vy si v evropském oblečení budete připadat tak trochu prostě. Pokud chcete navázat s domorodci konverzací, pozdravte je sámsky bures.

VELIKONOČNÍ SVATBY A KŘTY

Sámové byli kdysi závislí na svém nomádském životě. Na jaře se stěhovali s polodivokým sobím stádem z vnitrozemí k bohatým pastvinám u pobřežních fjordů a na podzim se vraceli zpět do drsného vnitrozemí. Než se Sámové vydali na jarní přechod, zvykli si v době Velikonoc pořádat svatby a křty. V té době se do sámských osad dostával evangelický kněz, a proto se všechny náboženské obřady musely odbyť během tohoto období.

Nomádský život dnes praktikuje jen hrstka Sámů. Většina jich bydlí trvale na jednom místě a vykonává obvyklá zaměstnání; je minulostí, že se za sobím stádem stěhovaly celé rodiny. Ti, kdo sobí stáda mají, je obstarávají pomocí sněžných skútrů.

Čas velikonoční je pro Sámy dobou mytickou, kdy se probírají z dlouhého zimního temna. Velikonoce dnes doprovázejí velkolepé kulturní a sportovní akce. Všichni, kdo mají v sobě trochu sámské krve, oprašují kroje – a nejen mládež se těší na nejdívočejší týden roku.

MY NEJSME JEN MENŠINA, MY JSME EVROPŠTÍ DOMORODCI!

Když v sedmdesátých letech dvacátého století chtěli sámští reprezentanti v OSN usednout do výboru pro domorodé a indiánské

■ Kautokeino, jedna z mála ryze sámských obcí v Norsku

populace, museli dlouho své okolí přesvědčovat, že tam skutečně mají své místo. Sámové jsou od Norů fyzicky skoro nerozeznatelní, a proto není divu, že se modroocí blondáci americkým indiánům nějak nezdáli. Sámové je však přesvědčili, že nejdůležitější není to, kdo přišel do Skandinávie dřív, že „sámství“ spočívá v nomádském způsobu života a odvěkém úzkém sepětí s přírodou. S domorodými skupinami je spojuje stále živé trauma z kolonizace, v jejich případě norské. Historiky o tom, jak si Sámové nesměli před druhou světovou válkou koupit pozemek, pokud nemluvili norský, a jak norští učitelé byli odměňováni za to, kolik sámských dětí naučili norský, jsou stále v živé paměti.

Domorodý status garantuje norským Sámům jak kulturní a jazyková práva, tak i práva územní a politicko-správní. Chov sobů je vyhrazen výlučně Sámům, kteří mají garantováno využívání určitých lokalit na pastviny. Sámové také mají – k nevoli řady

■ Velikonoční oslavy v kostele

■ Arktická idylka

■ Pořadatel velikonočního festivalu

■ Na polární záři se prý nesmí mávat. Přináší to neštěstí.

Norů – přednostní právo na lov divoké zvěře a rybolov. Toto vše si Sámové vymohli po velkých protestech v 80. letech minulého století, kdy se norská vláda chystala v samotném srdci Sapmi postavit obrovské vodní elektrárny. Protestními hladovkami a blokadami stavby dali Sámové najevo, že oni jako původní obyvatelé mají právo rozhodovat o osudu svého domovského teritoria. Elektrárna byla sice postavena, ale od té doby se Sámové z celé Skandinávie stmelili pod společnou vlajku a žádají opatření zaručující zachování kulturního dědictví a rozvoj tradičních ekonomických aktivit v rámci skandinávských států. Výsledkem jejich úsilí bylo založení sámského parlamentu v roce 1989, zavedení televizních programů v sámštině a zřízení sámské univerzity. V několika správních okresech si Sámové vyžádali, aby byla sámština zavedena jako úřední jazyk.

Pro řadu Norů je však sámské hnutí tvrdým oříškem. Sámské nároky na zvláštní postavení ve společnosti se střetávají se severským principem rovnosti a sociální politiky, která chce dávat všem stejně.

LETNÍ KINO V ARKTICKÉ ZIMĚ

Kautokeino, jako nejživější sámská oblast, jde příkladem v podpoře kultury, umění i tradičního stylu života. Velikonoční festival k tomuto přímo vybízí.

Na Sámském filmovém festivalu se upřednostňují filmy a dokumenty od sámských filmařů. Nechybějí ani filmy s domorodou a indiánskou tematikou z různých koutů světa. Letos se sešlo přes dvacet snímků. Například jeden finský dokument kritizoval těžbu lesů v severním Finsku, která bezohledně ničí bohaté pastviny pro soby místních Sámů. Zajímavý byl i dokument o sámské emigraci do USA a o zásluhách Sámů o zavedení chovu sobů na Aljašce. To, že Santu Clause táhne na saních sobí spřežení, je prý dílem těchto přistěhovalců.

■ Závodník na startu

■ Na dětském festiválku jsme neodolali a povozili se „sobíkem“.

■ Sobí spřežení v divadelní hře

■ Dětský pěvecký sbor místní základní školy

Zhlédnout filmy chce odolnou povahu. Přes den se filmy uvádějí v místním kulturním domě, večer se však promítá venku ve volné přírodě. Každý rok se pro festival staví kino z ledu a sněhu a místní mu říkají ledové kino. Diváci sedí na sobích kůžích a sledují filmy na plátně – ze sněhu a ledu. Pro našince je to opravdový arktický, mrazivý zážitek. Promítání v létě není možné, neboť tehdy za polárním kruhem slunce dva měsíce nezapadá.

Na zahajovací ceremoniál se do venkovního kina sjela více než stovka místních obyvatel, kteří o tuto vzácnou a dlouho očekáva-

Pro řadu Norů je sámské hnutí tvrdým oříškem. Sámské nároky na zvláštní postavení ve společnosti se střetávají se severským principem rovnosti a sociální politiky, která chce dávat všem stejně.

nou událost nechtěli přijít. Sámové – nastrojeni v krojích – brzy všechna místa obsadili. Na koho se nedostalo místo na tribuně, ani sobí kožešina, ten přijel do kina na skútru. V programu dokonce psali, že i sobí doprovod je v „sále“ vítán.

Ještě že ten večer bylo jen deset stupňů pod nulou, s rodinou jsem dokázala vydržet venku celou jednu hodinu zahajovacích proslovů a hudebního programu. Poprvé jsem si poslechla sámský joik. Joikování, jak říkají Sámové vokálnímu zpěvu, musí jít spontánně ze srdce a nelze ho jen tak na požádání předvést. Pokud znáte Mari Boine, sámský, světově proslavený pěvecký klenot, tak to zas tak mystické není. Naše batole po pár dnech umělo joikování báječně napodobit.

Z hlavního hitu večera – premiéry celovečerního filmu **VZPOURA V KAUTOKEINU** – jsme zběhale utekli s omrzlinami. V duchu jsem polemizovala s ochránci přírody o výhodách přírodních kožešin oproti uměle zateplenému oblečení, které

■ Polární kinosál ve volné přírodě

■ Zahájení Sámského filmového festivalu

■ Divoké večírky mládeže k Velikonocům odnepaměti patří.

■ Ralph Myerz and the Jack Harren Band se sámskou vlajkou

■ Místní hudební festival hostí domácí i zahraniční kapely.

■ Mistrovství světa v jízdě se soby na lyžích

■ Sámský kroj ze sobí kůže. Dnes se používají většinou látkové s bohatou výzdobou.

■ Za poplatek vás i vaše děti povozí v sobím spřežení.

■ Soutěž v hodu lasem – ceněná zručnost pro chovatele sobů

■ Severský pohár ve scootercrossu

nemělo proti arktickému mrazu šanci. Sámové běhali v lehkých papučích ze sobí kůže a bylo jim hej.

Na další večerní projekci jsem se už vybavila. Měla jsem na sobě veškeré své i manželovo oblečení, a ještě se zabalila do tří sobích kůží. Přesto jsem v minus 18 stupních vydržela jen hodinu a půl. Když začal foukat vítr, rezignovala jsem a v polovině mexického filmu o Mayích jsem posbírala umrzlé prsty a utekla do tepla. K mé útěše film dokoukala jen necelá desítka nejskaldnějších diváků.

Pro vás alespoň tip na zmíněný historický film, ve kterém nechybí úchvatná severská příroda a přiblížení drsného života v severské pustině. Film z roku 2008 natočil uznávaný sámko-norský režisér Nils Gaup a nabídl v něm novou interpretaci tragické události z roku 1852, kdy se Sámové vzbouřili proti norským úřadům a úplatným kněžím. Sám režisér je rodák z Kautokeina a potomek jednoho ze vzbouřenců. Jde o první celovečerní film v sámštině – a získal zasloužené festivalové ocenění.

MORAVSKÉ PENTLIČKY NA SÁMSKÝCH KROJÍCH

Na sámském tradičním kroji kofte najdete, stejně jako na sámské vlajce, modrou, červenou, žlutou a zelenou barvu. Kroje z Kautokeina působí nejhonosněji a pyšní se bohatostí vyšíváných motivů a barevných pentlí.

Když jsem si v místním koloniálu a středisku turistických informací prohlížela výzdobu krojů zblízka, přišly mi pentle s motivy květin nějak povědomé. Odpověď mi dala prodavačka Sara, která sice už léta žije v Oslu, ale na svátky nesmí doma nikdy chybět. Když z mé kostrbaté sámštiny pochopila, že pocházím z Čech, vylíčila mi nevidaný osud pentlíček na sámských krojích. Kdysi objednala pro obchod zásilku barevných stužek, která dorazila z Československa. Bylo to prý hodně drahé. Přišlo ale takové kvantum pentlíček, že ač jich mají Sámové z Kautokeina spoustu našitých na krojích, už jim léta leží v obchodě ve výprodeji. Stále ještě u nich visí cedulka Made in Czechoslovakia.

Největší přehlídku krojovaných Sámů jsem spatřila na hudební soutěži Sami Music Grand Prix. Seveřani milují mezinárodní pěveckou soutěž Grand Prix a v Kautokeinu si udělali svou verzi v sámštině. Místní sportovní hala se proměnila v hudební scénu, kde se sešla více než tisícovka diváků všech věkových kategorií. Soutěžilo se v joiku a populární hudbě. Vítězka soutěže, sotva dvacetiletá Elin Kåven se stala přes noc idolem sámské mládeže. Všechny lokální noviny věnovaly výsledku soutěže hlavní stranu a pořad byl vysílán i norskou televizí.

Na koncerty sámského rocku a rapu jsem poslala manžela. Zaskočil ho tak trochu komentář jedné z organizátorek hudebního festivalu, která si pochvalovala, že letos museli kvůli opilosti posluchačů přerušit pouze jeden koncert. O tom, že Sámové stejně jako američtí indiáni snášejí alkohol dost špatně, se můžete přesvědčit v doporučeném filmu. Možná i tohle by mohla být jedna z neoficiálních charakteristik domorodých skupin.

PROJÍŽDKA SE SOBÍM SPŘEŽENÍM

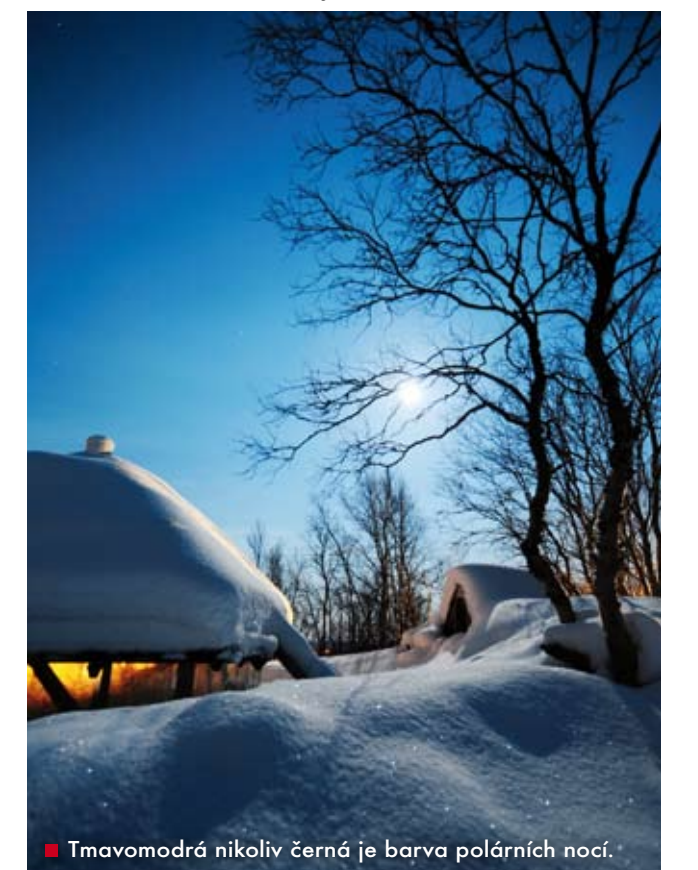
Vzhledem k tomu, že jsme měli s sebou malé dítě, nevynechali jsme jednodenní dětský festiválek. Na dětské soutěži zpěvu se naše dcerka při joikování místních dětí točila na pódiu dokola a doprovázela je zpěvováním si „Kolo, kolo mlýnský“. Zážitkem byla jízda se psím spřežením a v saních tažených sobem. Bylo docela zajímavé pozorovat norské rodiny, jak důvěřivě nechávají své děti nasedat na chatrné saně tažené polodivokým zvířetem. Oni si snad mysleli, že sob je jako poslušný kůň, co obejde kolečko

a na povel se zastaví. Ale takový sob, i když vykleštěný, je dítě přírody a většinu roku volně pobíhá po pláních. V zimě je majitelé chytí do lasa a ty, kterým neurvou parohy, zapřáhnou do saní a lákají zvědavé turisty na originální projížďku. Já jsem se zlákat ne nechala, ale manžel v náručí s nic netušící dcerkou, která neustále dokola omílala „sobík, ano, sobík“, se na dobrodružný výlet vydal. Tentokrát se mu podařilo statného sobíka ukočirovat, horší už to bylo, když jsem ho na Světovém poháru sobích závodů přihlásila do soutěže pro turisty. Hrdě, s oblíbeným číslem 22 zasedl při

Manžela zaskočil komentář jedné z organizátorek hudebního festivalu, která si pochvalovala, že letos museli kvůli opilosti posluchačů přerušit pouze jeden koncert.

startu na saně, zatímco dva statní Sámové nafrněného sobíka mírnili. Na vytyčené trase pěti set metrů se sob těsně před cílem splašil a ještě chvíli povozil manžela po místních pláních. Pro nešťastného závodníka dojel pořadatel na skútru a soba odvedl dalšímu netrpělivému závodníkovi. Tím skončila neslavná účast české výpravy, která byla diskvalifikována. Hlavní cenu – sobí kožešinu a sobí parohy – si odnesla nejspíše sestřenice pořadatele.

Zážitků bylo ještě hodně, za vlastními si musíte dojet do Kautokeina příští Velikonoce. To už tam bude postaven i první hotel. Nejlepší na sámské velikonoční oslavě je, že to všechno organizují Sámové sami pro sebe a jsou všude kolem. V Kautokeinu sice narazíte na hrstku nadšených polárních batůžkářů a pár zvědavých norských rodin, ale zdejší Velikonoce jsou především sámskou oslavou. Návštěvníci jsou však vřele vítáni. X

■ Tmavomodrá nikoliv černá je barva polárních nocí.